

tur. Türbenin esas girişi örülümüş, yandan yeni bir giriş açılmıştır. Mekânın haç şeklindeki kolları beşik tonozlarla örtüldür. Bu kollardan birine, Kaptan Yunus Bey'e ait olduğu kabul edilen bir sanduka yerleştirilmiştir. Bina moloz taşlardan inşa edilmiştir. 1,65 m. yüksekliği olan kasnak, 15 cm. genişliğinde ve 60 cm. yüksekliğinde mazgal gibi dar ve uzun dört pencereye sahiptir. Kubbe ve tonozlar alaturka kiremitlerle örtüldür. Bu küçük binanın doğu tarafında, üzeri yarım kubbe ile örtülü ve dışı yarım yuvarlak bir çıkıntı teşkil eden bir apsis vardır. Esasında çok ufak bir hıristiyan ibadet yeri olduğu anlaşılan bu tarihî eser, Has Yunus Bey adına 500 yıldır Enez'in Türk halkı tarafından saygı gösterilen bir türbe-ziyaretgâh halinde yaşamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, IV, 676; Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (haz. F. Kurdoğlu - A. H. Alpagut), İstanbul 1935, s. 98; a.e. (nşr. Kültür Bakanlığı), İstanbul 1988, I, 229-230, 231; F. W. Hasluck, "Monuments of the Gattelusî", *Annual of the British School at Athens*, XV, London 1908-1909, s. 249-257; Feridun Dirimtekin, "Fatih'in Donanma Komutanlarından Has Yunus Bey", *TTOK Belleteni*, sy. 128 (1952); Muzaffer Batur, "Enez", *Arkiitekt*, XXXI/305, İstanbul 1961, s. 173-176, 186; Semavi Eyice, "Enez'de Yunus Kaptan Türbesi ve Has Yunus Bey'in Mezarı Hakkında Bir Araştırma", *TD*, sy. 17-18 (1963), s. 141-158, lv. I-VI, 10 rs.; a.mlf., "Kritobulos ve Eseri", *KAM*, VI/3 (1977), s. 12-21.

SEMÂVİ EYİCE

HASÂ

(bk. LAHSÂ).

el-HASÂİS

(الخصائص)

İbn Cinnî'nin

(ö. 392/1002)

Arap dilinin

usul ve felsefesine dair eseri.

Müellifin Bağdat'ta Büveyhî Emîri Bahâüddeve'ye takdim ettiği eserde, 377 (987) yılında vefat etmiş olan hocası Ebû Ali el-Fârisî'yi rahmetle anması (II, 133) kitabın bu tarihten sonra yazıldığını göstermektedir. Ayrıca İbn Cinnî'nin diğer iki eseri *Sırru şinâ'ati'l-i'râb* ile *el-Munşif'a* atıflarda bulunmasından (meselâ bk. I, 369; II, 15, 84) *el-Haşâ'îş*'in onun son eserlerinden, dolayısıyla ilmi bakımdan en yetkin döneminin ürünü olduğu anlaşılmaktadır.

Bu konuda yazılmış ilk ve en önemli eserlerden biri olan *el-Haşâ'îş*, esas itibariyle fıkıh ve kelâm ilimleri gibi nahiv ilminin de bir usulü (metodoloji) olması gerektiği düşüncesinden hareketle kaleme alınmıştır. Nitekim müellif eserin girişinde, kendisinden önce Basra ve Kûfe dilcilerinin bu konuda bir şey yazmadıklarını, Ahfeş el-Evsat'ın (ö. 215/830 [?]) *Kitâbü'l-Mekâyis fi'n-naḥv*'i ile İbnü's-Serrâc'ın (ö. 316/929) *Kitâbü'l-Uşûl*'ünde bu hususta bir iki mesele dışında doyurucu bilgi bulunmadığını belirterek *el-Haşâ'îş*'i nahiv usulünü ortaya koymak için yazdığını ifade etmiştir. İbn Cinnî bu amacını büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Ancak kitapta doğrudan nahiv usulünü ilgilendiren meseleler, daha sonra Kemâleddin el-Enbârî'nin *Lüma'u'l-edille*'si ile Süyûtî'nin *el-İktirâh*'ında görüldüğü gibi sistematik olmayıp eserin bütünü içerisinde dağınık şekilde ele alınmıştır. Bu dağınıklığın sebebini bu ilmin henüz teşekkül devresini yaşamasiyla, özellikle de usule dair meselelerde belli bir düzenin bulunmayışı ile veya müellifin nahiv usulü tabirine daha geniş bir anlam yükleyerek bununla, günümüzde fikhü'l-luganın (filoloji) sahasına giren umumi meselelerin tamamını kastetmiş olmasıyla izah etmek mümkündür. Nitekim eserde nahiv usulüne dair meseleler yanında dille ilgili genel konuların da yer aldığı görülür. 162 bölümden (bab) oluşan eserin belli başlı konuları arasında semâ, semâda ittirâd ve şâz, Kur'an'la istişhâd, Arap şiiiriyle nesrinin delil (şâhid) olma keyfiyeti ve şartları; kıyas, şartları ve çeşitleri, tek kişiden gelen rivayetlerle söyleyeni belli olmayan şiiir ve sözlerin delil olma durumu, semâ ile kıyasın çatışması, hüküm, illet ve sebepler, bir hükümde iki illetin varlığı, iki hüküm arasındaki hüküm, nahivde geçen illetlerin fıkıh ve kelâmdaki illetlerle münasebeti, bir illetin bazan iki zıt hükme de illet teşkil etmesi, icmâ ve istihsan gibi doğrudan nahiv usulüyle ilgili meseleler; dilin mahiyeti, tarifi, ortaya çıkışı, yayılışı, dilin ilâhî mi (tevkîfî) yoksa beşerî mi (istilâhî) olduğu meselesi, lehçeler ve bunların terkihi, kelimenin delâlet şekilleri, dilde kural dışı kullanımlar, lafızların ıslahı, Arapçalaştırılan yabancı kelimelerin Arapça kabul edilmesi gibi filoloji alanına giren hususlar; sarf ilmi ve bu ilmin öğretimde nahivden önceye alınması, iştikak ve çeşitleri, idgam, üç harfli fiillerin gruplandırılması, isim-fiiller, kelimedeki değişiklik (i'lâl), ziyade, hazif, bedel ve ivaz gibi sarf-

la ilgili meseleler; nahiv ilmi ve tarifi, âmil-mâmul ilişkisi, hareke, i'rab ve binâ meseleleri, lafızların ve harflerin mânalarıyla olan münasebeti, dil yanlışları, ses bilgisiyile ilgili diğer bazı meseleler yer almaktadır. Ayrıca mecaz ve hakikat, lafızların ilk vazedildiği mânaya hamli, mütat olmayan bir lafızla esas mânayı kastetme, ismin müsemâmaya izâfeti (isim-kavram ilişkisi) gibi belâgata dair meseleler yer almaktadır.

Eserde dille ilgili bu hususlar mantık ve felsefenin ilkelerinden hareketle, fakat dilin kendi iç yapısı da dikkate alınarak incelenmiştir. Genel kurallara uymayan istisnalara da dilin temel esprisiyle ters düşmeyen yorumlar getirilerek çözümler aranmıştır.

İbn Cinnî *el-Haşâ'îş*'te büyük ölçüde hocası Ebû Ali el-Fârisî'nin görüşlerinden faydalanmıştır. Bunun dışında kendilerinden nakilde bulunduğu başlıca dilciler arasında Halîl b. Ahmed, Sîbeveyhi, Ahfeş el-Evsat, İbnü's-Sikkât, Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Müberred, Sa'leb, Zeccâc ve İbnü's-Serrâc gibi şahsiyetler vardır. Ayrıca eserinde, fesahat konusunda güvendiği birçok bedevî ile yaptığı görüşmelerden edindiği şifahî bilgilere de yer vermiştir (I, 76, 240, 360, 365, 392; III, 283, 289).

Klasik devirde yapılan dille ilgili birçok çalışmaya kaynak teşkil eden *el-Haşâ'îş* günümüzde de etkisini sürdürmekte ve modern filoloji çalışmalarında kendisine başvurulan kaynakların başında gelmektedir. Nitekim eser halen Ezher ve Kahire üniversitelerinin dil fakültelerinde okutulmaktadır.

el-Haşâ'îş üzerine Abdüllatîf el-Bağdâdî bir hâşiye yazmış, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-İşbîlî de eseri ihtisar etmiştir; ancak bu eserler günümüze ulaşmamıştır. İbn Sîde *el-Muḥaṣṣaṣ*'ta, Abdülkâdir el-Bağdâdî *Hizânetü'l-edeb*'de eserden büyük ölçüde istifade etmişlerdir. Süyûtî *el-İktirâh*'ını, *el-Haşâ'îş*'teki nahiv usulüne dair meseleleri belli bir düzen içinde bir araya getirmek suretiyle telif etmiştir. Bu yönüyle *el-İktirâh*, *el-Haşâ'îş*'in özeti mahiyetindedir.

Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eserin I. cildi ilk defa Kahire'de Dârü'l-kütübü'l-Mısrîyye tarafından neşredilmiş (1331), daha sonra eserin tamamını Muhammed Ali en-Neccâr tahkik ederek üç cilt halinde yayımlamıştır (Kahire 1371-76).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cinnî, *el-Ḥaşâ'îş* (nşr. Muhammed Ali en-Neccârî), Kahire 1371-76/1952-56, nâşirin mukaddimesi, I, 69-73; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdebâ'*, XII, 109; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 336; Süyûtî, *el-İktirâh* (nşr. Ahmed Subhî Furat), İstanbul 1975, s. 4, ayrıca bk. nâşirin mukaddimesi, s. 10-11; *Keşfü'z-zunûn*, I, 706; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Ḥizânetü'l-edeb*, I, 18; Serkîs, *Mu'cem*, I, 66; Brockelmann, *GAL*, I, 126; *Suppl.*, I, 192; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), II, 303-304; Subhî es-Sâlih, *Dirâsât fi fihki'l-luğa*, Beyrut 1379/1960, s. 23; Sezgin, *GAS*, IX, 176; Seyyid Ya'kûb Bekr, *Nuşûş fi fihki'l-luğati'l-Arabiyye*, Beyrut 1970, I, 28-32; a.m.f., *Nuşûş fi'n-naḥvi'l-'Arabî*, Beyrut 1984, s. 123-127; Abduh er-Râcihî, *Fikhu'l-luğa fi'l-kütübî'l-'Arabiyye*, Beyrut 1972, s. 190-191; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḥşil-İlmî*, Cidde 1403/1983, s. 523; *Ma'a'l-mektebe*, s. 299-300; Emîl Bedî Ya'kûb, *Fikhu'l-luğati'l-'Arabiyye ve ḥaşâ'îşuhâ*, Beyrut 1986, s. 46-49; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnû'l-mû'elîfât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 264-265; Mehmet Yavuz, *İbn Cinnî: Hayatı ve Arap Gramerindeki Yeri* (doktora tezi, 1996), İÜ Ed.Fak., s. 80-82; Mâzin el-Mübârek, *en-Nuşûşü'l-luğaviyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Fıkr), s. 11; Abdülmecid Hâşim el-Hüseynî, "el-Ḥaşâ'îş İ-Ebî'l-Fetḥ 'Osḡmân b. Cinnî", *Tî*, IX, 229-248; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1955 et 1956", *MIDEO*, III (1956), s. 261-264; Muhammed Es'ad Tâles, "Ebû'l-Fetḥ b. Cinnî", *MMIADm.*, XXXII/4 (1957), s. 345-346.

MEHMET YAVUZ

el-HASÂİSÜ'L-KÜBRÂ

(الخصائص الكبرى)

Süyûtî'nin

(ö. 911/1505)

Hz. Peygamber'in
mü'cizelerine dair rivayetleri
bir araya getiren eseri.

Resûl-i Ekrem'in nübüvvetini kanıtlamak amacıyla yazılan eserlere "delâilü'n-nübüvve" adı verildiği gibi "onun diğer insanlardan ayırt edilmesini sağlayan özellikleri" anlamında "hasâisü'n-nübüvve" de denilmiştir. Moğultay b. Kılıç'ın *Ḥaşâ'îşü'n-nebî* (*Ḥaşâ'îşü'l-Muḡḡafâ*), İbn Dihye el-Kelbî'nin *Nihâyetü's-sûl fi ḥaşâ'îş-i'Resûlî*, İbn Mülâkkn'ın *Gâye-tü's-sûl fi ḥaşâ'îş-i'Resûlî*, İbn Zekrî el-Fâsî'nin *el-Ḥaşâ'îş fi zikri'n-nebî*, Ca'fer b. Hasan el-Berzencî'nin *el-Ḥaşâ'îşü'n-nebevîyye* adlı eserleri bunlardan bazılarıdır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 901). Abdurrahman b. Ömer el-Bulkînî, Kemâleddin b. Muhammed eş-Şâmî, Kutbüddin el-Haydırî, İbn Müsdî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi âlimlerin de bu türdeki eserlerini benzer adlarla yazdıkları bilinmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 706).

Süyûtî, bu türün en hacimli eseri olan kitabının adını mukaddimede zikretmediği gibi kendisinin yaptığı muhtasarında da belirtmemiş, sadece Hz. Peygamber'in mü'cizelerini ve özelliklerini (mu'cizât ve hasâis) içerdiğini ifade etmiştir. Bu sebeple kitap *el-Ḥaşâ'îş ve'l-mu'cizâtü'n-nebevîyye*, *el-Ḥaşâ'îşü'l-küb-râ*, *el-Ḥaşâ'îşü'n-nebevîyyetü'l-küb-râ*, *Kitâbü'l-Mu'cizât*, *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fi ḥaşâ'îş-i'l-ḥabîb* gibi isimlerle anılmıştır. Eserin girişinde müellif, Resûl-i Ekrem'in nübüvvetini kanıtlayan bütün rivayetleri derlediğini, ancak uydurma olanlarına yer vermediğini, isnad açısından zayıf rivayetleri araştırdığını, topladığı malzemeyi tasnif etmeye çalıştığını, böylece sahasında en doyurucu hale gelen kitabının inkârcılar, bozguncular, bid'atçılar, mülhidler ve inatçı filozoflara karşı bir reddiye teşkil ettiğini söylemektedir.

Eseri on dört bölüm halinde incelemek mümkündür. Birinci bölümde, Hz. Peygamber'in yaratılıştan itibaren peygamber olmasına kadar geçen belli başlı hadiselere, geçmiş ilâhî kitaplarda adından bahsedilmesine ve doğumundan önce Mekke'de vuku bulan olaylara ilişkin rivayetlere yer verilir. İkinci bölümde, Resûl-i Ekrem'in vücudunda nübüvvetine delâlet eden üstün özelliklere dair rivayetlerle nübüvvetinden önce zuhur eden fevkalâde olaylara dair haberler nakledilir. Bu arada annesi, dedesi ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinde nübüvvet özelliklerinin görüldüğüne dair inançlar da anlatılır. Üçüncü bölüm, nübüvvetten itibaren Medine'ye hicrete kadar vuku bulduğu rivayet edilen mü'cizeler hakkındadır. Burada ağacın yerinden kopup Hz. Peygamber'in yanına gelmesi, Resûl-i Ekrem'in yerden su fıskırtması, isrâ ve mi'râcin gerçekleşmesi, ayın ikiye ayrılması mü'cizeleriyle hicret esnasında görülen mü'cizeler anlatılır. Eserin dördüncü bölümünde, Resûlullah'ın hicretine Medine'nin içtimâî hayatında meydana gelen fevkalâde iyileşmeler ve savaşlarda vuku bulan mü'cizelere, beşinci bölümde Hz. Peygamber'in devlet başkanlarına yazdığı mektupların ilgililere ulaştırılması sırasında gerçekleşen mü'cizelerle, çeşitli kabilelerin müslüman olmak için gönderdikleri heyetlerin ve müslüman olan fertlerin şahit olduğu mü'cizelere dair rivayetlere, ayrıca Vedâ haccı sırasında müşahede edilen fevkalâde olaylara yer verilir. Altıncı bölüm, Resûl-i Ekrem'in suyu ve çeşitli yemekleri çoğaltmasına, yedinci bölüm de-

ve, koyun, ceylan gibi hayvanlarla konuşmasına, ölüleri diriltip onlara hitap etmesine, hastaları iyileştirip körlerin gözlerini açmasına ve dilsizleri konuşturmasına dair rivayetleri ihtiva eder. Sekizinci bölüm, onun cansız varlıklarla ilgili mü'cizelerini nakleden rivayetlere ayrılmıştır. Burada yemeğin ve kum tanelerinin tesbih etmesi, hurma kütüğünün inlemesi, dağın hareket etmesi, asâsının ve parmaklarının parlaması, batan güneşi geri getirmesi vb. olaylar, dokuzuncu bölümde Hz. Peygamber'in rahmet, hastalık, fitneler, dünya, cuma, kıyamet gibi kavramları cisimlere bürünmüş olarak görmesiyle Hızır ve İsâ peygamberle buluşması anlatılır. Onuncu bölümde Resûl-i Ekrem'in ashabının melekleri ve cinleri görüp onlarla konuştuğunu nakleden rivayetlere yer verilir. Eserin on birinci bölümünde, Peygamber'in gelecekte vuku bulacağını bildirdiği olayların aynen gerçekleştiğini anlatan rivayetler kaydedilir. Burada, fethedilen ülkelerin isimleriyle ashaptan kimlerin nerede öleceği, hangi mezheplerin ortaya çıkacağı, kıyamet âlemleri, ümmetin başına ne gibi olayların geleceği vb. hususlar konu edilmiştir. On ikinci bölüm, Resûl-i Ekrem'in kabule mazhar olmuş duaları ve onun zamanında ashap tarafından görülen rüyalarla ilgilidir. On üçüncü bölümde geçmiş peygamberlerin faziletleriyle Resûlullah'ın faziletlerinin mukayesesi yapılır; her peygambere verilen mücizenin bir benzerinin son peygambere de verildiği anlatılır. Burada onun nübüvvetinin hilkatın başlangıcında ortaya çıkması, getirdiği ilâhî kitabın tahrife uğramadan kıyamete kadar devam etmesi, nübüvvetinin evrensel bir nitelik taşıması, kendisine ve ümmetine hem dünyada hem de âhirette çeşitli ayrıcalıklar tanınması gibi konulara temas edilir. Eserin son bölümü Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili mü'cizelere dairdir.

Büyük çoğunluğu rivayetlerden oluşan eserde bazan kısa açıklamalara da yer verilmiş, nakillerde Ebû Nuaym el-İsfahânî ile İbn Asâkir'in eserleri önemli birer kaynak teşkil etmiştir. Bunların yanı sıra *Kütüb-i Sitte*'den de faydalanılmıştır. Ayrıca İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*, Zübeyr b. Bekkâr'ın *Aḥbârü Medîne*, Ebû'l-Kâsım İbn Abdülhakem'in *Fütûḡu Mışır*, İbn Ebû'd-Dünyâ'nın *Kitâbü'l-Kuḡbâr*, İbn Ebû Dâvûd'un *Kitâbü'l-Meşâḡif*, Hakîm et-Tirmizî'nin *Târîḡu Nisâbûr* ve *Nevâdirü'l-uşûl*, İbn Hibbân'ın *Kitâbü's-Şaḡâbe*, Ebû'l-Ferec el-İsfa-